

[ΑΧΑΪΑ - ΗΛΕΙΑ]

Λιμνοθάλασσα Προκόπου με φόντο τον χιονισμένο Ερύμανθο (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας)

ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ Κοτυχίου - Στροφυλιάς

ΚΕΙΜΕΝΟ: Θεόφιλος Μπασγιουράκης

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Γούλα Α., Πάρχας Γ., Ρεκλός Γ., Πάρχας Ν. (mchportal.com)

Καλαϊτζή Α., Καννάς Α.

Η θέα της λιμνοθάλασσας την άνοιξη από το τείχος Δυμαίων (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

Ο δρόμος διαγράφεται επίπεδος μπροστά μας. Με βαρετές ευθείες και μηδενικές υψομετρικές διαφορές. Ολόγυρα το βλέμμα συναντάει μόνον θερμοκήπια και χωράφια, αδιάφορα χωριά. Βρισκόμαστε στα ΒΔ της Πελοποννήσου, στην διαδρομή από την Πάτρα προς τον Πύργο. Εδώ δεν «ευχόμαστε να 'ναι μακρύς ο δρόμος». Μας ενδιαφέρει μόνον ο προορισμός μας, η «Ιθάκη». Μια Ιθάκη, ωστόσο, που δεν φαίνεται πουθενά.

- *As κάνουμε υπομονή, λέω στην Άννα. Όλες οι πληροφορίες συμφωνούν, πως πάμε να συναντήσουμε ένα οικοσύστημα ξεχωριστό, όχι μόνον για την Ελλάδα μα για ολόκληρη την Λεκάνη της Μεσογείου.*

- *Μήπως είναι υπερβολή;*

Τις επόμενες μέρες διαπιστώσαμε, πως δεν ήταν υπερβολή. Οι υγρότοποι στην ευρύτερη περιοχή Κοτυχίου - Στροφυλιάς αποδείχθηκαν ένας τόπος

πραγματικά μοναδικός. Και αποδείχθηκε επίσης, πως ακόμη και το πιο «άνευρο» - φαινομενικά - τοπίο στην Ελλάδα, μπορεί να κρύβει εκπλήξεις και ιδιαιτερότητες, που είναι αδύνατον να προβλέψει κανείς. Εξίσου δύσκολο ήταν να προβλέψουμε, ότι μέσα στο καταχείμωνο και μάλιστα σ'έναν, - θεωρητικά - θερινό προορισμό, θα βρίσκαμε ένα κατάλυμα σε πλήρη λειτουργία και - κυρίως - με τόσο υψηλού επιπέδου υπηρεσίες.

Καθώς φτάνουμε, λοιπόν, στο ύψος των Λεχαιών εγκαταλείπουμε την Εθνική οδό Πάτρας - Πύργου και κατευθυνόμαστε προς την ιστορική παραθαλάσσια **Κυλλήνη**, την αφετηρία των παραβίων για τα αντικρινά Ιόνια νησιά. Δύο χιλιόμετρα πριν από την Κυλλήνη συναντάμε στο πλάι του δρόμου έναν υπέροχο κήπο με καλοκουρεμένο γρασίδι και λουλούδια. Εδώ βρίσκονται τα «**Fragos Garden studios**». Είναι τα έξι μονόκωρα και δίκωρα, άριστα εξοπλισμένα διαμερίσματα, που λειτουργούν από το 2001.

Μας υποδέχεται με περίσσια εγκαρδιότητα ο οικοδεσπότης μας, ο **Κώστας Φραγκοπανάγος**. Νέος άνθρωπος αλλά με 15χρονη ήδη θητεία στον χώρο του τουρισμού ο Κώστας, έχει κατευθύνει σε δυο - κυρίως - άξονες τις προσπάθειές του: στην άριστη φιλοξενία και εξυπηρέτηση των επισκεπτών του και στην πλήρη ενημέρωσή τους για τις περιηγητικές δυνατότητες της ευρύτερης περιοχής.

-Αισθανθείτε σαν στο σπίτι σας, καταλήγει ο Κώστας. Και απολαύστε όσο μπορείτε περισσότερο τις μοναδικές ιδιαιτερότητες αυτού του τόπου.

Ιδιαιτερότητες που αρχίσαμε ν' ανακαλύπτουμε ήδη από το επόμενο πρωί.

ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ ΚΟΤΥΧΙΟΥ - ΣΤΡΟΦΥΛΙΑΣ

Για την εγκυρότερη γνωριμία μας με την περιοχή απευθυνόμαστε στο **Κέντρο Πληροφόρησης του Φορέα Διαχείρισης Υγροτόπων Κοτυχίου - Στροφυλιάς**. Βρίσκεται στο κέντρο του χωριού **Λάμπας**, σε απόσταση **33,5** χιλιομέτρων από το κατάλυμά μας προς την Πάτρα. Η περιοχική αρμοδιότητας του φορέα καλύπτει μια έκταση **143.000** στρεμμάτων. Η προστατευόμενη περιοχή απλώνεται από τα **«Μαύρα Βουνά»** του Αράξου στο βορρά ως την **Αλυκή Λεχαινών** στον νότο. Είναι μια λωρίδα γης μήκους **30 χιλιομέτρων** και κυμαινόμενου πλάτους από **0,5** έως **4 χιλιόμετρα**, που ορίζεται από την Εθνική Οδό Πατρών - Πύργου ανατολικά ως το θαλάσσιο μέτωπο του Ιονίου Πελάγους στα δυτικά. Εκτός από τα Μαύρα Βουνά στο ακρωτήριο Άραξος, με **240** μέτρα και τον λόφο στο ακρωτήριο **Κουνουπέλι**, με **47 μέτρα**, όλη η υπόλοιπη περιοχή είναι πεδινή, με μεγάλα τμήματα μηδενικού υψομέτρου που συμβάλλουν στην δημιουργία υγροτόπων.

Σκοπός της λειτουργίας του Φορέα Διαχείρισης είναι η προστασία των ενδαιτημάτων (1) της προστατευόμενης περιοχής και συγκεκριμένα των υγροτόπων, των αμμόλοφων και του δάσους κουκουναριάς της Στροφυλιάς, του πιο εκτεταμένου δάσους κουκουναριάς στην Ελλάδα. Παράλληλα με την προστασία, στόχος του φορέα είναι

ΦΩΤ. Α. ΚΑΝΑΪΤΖΗ

(1) Ως οικολογικός όρος το ενδιαίτημα είναι ο τόπος όπου ζει ένας συγκεκριμένος πληθυσμός, ένα συγκεκριμένο ζωικό ή φυτικό είδος.

Ψάρεμα με πεζόβολο (φωτ. Γ. Ρεκλός / mchportal.com).

Το Κέντρο Πληροφόρησης Υγροτόπων Κοτυχίου-Στροφυλιάς στον Λάππα (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

και η ενημέρωση για την οικολογική σημασία της περιοχής, η ευαισθητοποίηση των πολιτών και η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ξενάγησης και οικοτουρισμού. Προτεραιότητες είναι η διατήρηση και ενίσχυση της **Κουκουναριάς** (*Pinus pinea*), η παρακολούθηση στις λιμνοθάλασσες της ποιότητας του νερού, καθώς και η προστασία στην παραλιακή ζώνη των αμμολόφων.

Ως προς το κλίμα της περιοχής θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε ως πολύ ήπιο, χωρίς ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι ή ιδιαίτερα χαμηλές τον χειμώνα, ενώ και η βροχόπτωση μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική.

Συνοδευόμενοι από την βιολόγο του Φορέα Διαχείρισης, **Βασιλική Ορφανού**, κατευθυνόμαστε ΒΔ του Λάππα για την πρώτη μας περιήγηση στην περιοχή. 3 χιλιόμετρα μετά συναντάμε το «**Μετόχι**», τον πλησιέστερο προς την προστατευόμενη περιοχή οικισμό. Τελείως επίπεδο χωριό, χωρίς ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, με μονοκατοικίες, μαντριά και αρκετά

ακαταστασία στο περιβάλλον. Βόρεια του χωριού απλώνεται η **Λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου**. Στα ακίνητα νερά καθρεφτίζεται το Δάσος Κουκουναριάς, σιλουέτες πουλιών, τα αντικρινά Μαύρα Βουνά. Πολλά κρωξίματα πουλιών, πτήσεις χαμηλές, κίνηση και ζωή. Είναι πολύ κοντά η λιμνοθάλασσα, συνορεύει με το Β - ΒΔ άκρο του χωριού. Αρκετές βαρκούλες, με μήκος που δεν ξεπερνάει τα 3 μέτρα, κείτονται παροπλισμένες στη χορταριασμένη ακρολιμνιά.

Μετά το Μετόχι συνεχίζει ο δρόμος και περνάει παράλληλα με μια εκτεταμένη βαλτώδη περιοχή. Είναι το Έλος της Λάμιας.

ΤΟ ΕΛΟΣ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Το **Έλος της Λάμιας**, είναι ένας ρηχός βάλτος, που χωρίζεται από την Λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου με τον δρόμο. Όταν υπάρχουν πολλές βροχοπτώσεις τα δύο οικοσυστήματα επικοινωνούν, με δύο σωλήνες που υπάρχουν κάτω από τον

Ο λευκοτσικνιάς (*Egretta garzetta*) είναι κοινό είδος στην περιοχή (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

Ηλιοβασίλεμα στον Πρόκοπο με θεα το δάσος κουκουναριάς (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας)

Παιχνίδι με τα εποχιακά χρώματα στο δάσος δρυός (φωτ. Μ. Γούλα, Γ. Πάρχας & Ν. Πάρχας).

Τα νεροκελίδονα (*glareola pratincola*) φωλιάζουν στο έδαφος έξω από το Μετόχι (φωτ. Μ.Γούλα & Γ.Πάρκας).

δρόμο. Το σύστημα επικοινωνίας με την θάλασσα γίνεται μέσω του **Αύλακα «Κέντρου»**, μήκους **5.000** μέτρων, που αποστραγγίζει τον καλαμιώνα της Λάμιας, διατρέχοντας το δάσος Στροφυλιάς παράλληλα με την ακτογραμμή. Κατά την χειμερινή περίοδο και την καλοκαιρινή μετανάστευση, που τα εδάφη είναι συνήθως πλημμυρισμένα, η περιοχή αυτή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες θέσεις τροφοληψίας και ανάπαυσης για τα διαχειμάζοντα και μεταναστευτικά παρυδάτια πουλιά. Από τον Μάιο - κυρίως - με την υποχώρηση των υδάτων, το αλίπεδο Λάμιας - Μετοχίου αποτελεί μια από τις σημαντικότερες θέσεις φωλιάσματος για το **Νεροκελίδονο** (*Glareola pratincola*).

Ως προς την ονομασία του, το Έλος της Λάμιας οφείλει το όνομά του σ' έναν θρύλο, που ήθελε τον βάλτο να είναι τόπος κατοικίας ενός ξωτικού, της «**Λάμιας**», που με τις δυνατές φωνές του στοίχειωνε τα βράδια του καλαμιώνες.

Στην πραγματικότητα, βέβαια, οι ηχηρές αυτές κραυγές ανήκαν στον **Ήταυρο** (*Botaurus stellaris*), έναν ερωδιό, που άλλοτε φώλιαζε εκεί σε

μεγάλους αριθμούς.

Περνάμε δίπλα από μια χαρακτηριστική αιωνόβια βαλανιδιά, στην θέση «**Μεγάλη Βαλανιδιά**». Ήδη όμως στο οπτικό μας πεδίο κυριαρχεί το περίφημο **Δάσος της Στροφυλιάς**, με τους εντυπωσιακούς, ερυθρωπούς κορμούς των Κουκουναριών. Το ασφάλτινο οδόστρωμα εξελίσσεται μπροστά μας ανασπκωμένο σε πολλά σημεία. Το φαινόμενο δεν οφείλεται σε κατασκευαστική κακοτεχνία αλλά στις επιφανειακές ρίζες πολλών δεκάδων πελώριων κουκουναριών, που δεσπόζουν δίπλα στο δρόμο.

ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΣΤΡΟΦΥΛΙΑΣ

Στο ΒΔ τμήμα της προστατευόμενης περιοχής βρίσκεται το περίφημο Δάσος της Στροφυλιάς. Είναι το πιο εκτεταμένο δάσος **Κουκουναριάς** (*Pinus pinea*) σε όλη την Ελλάδα και ένα από τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη, με συνολική έκταση **22.000 στρεμμάτων**. Καλύπτει μια παραλιακή δασική λωρίδα μέσου πλάτους περίπου **1250**

ΦΩΤ. Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Σταχτοτσικνιάς (*Ardea cinerea*) ο μεγαλύτερος ερωδιός (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

μέτρων, με μικρά ή μεγάλα ξέφωτα και διάκενα. Σε διάφορα σημεία υπάρχουν λιμνάζοντα νερά και κανάλια φυσικά ή τεχνητά, που συντελούν στον σχηματισμό μιας αλληλουχίας υγρών και χερσαίων βιοτόπων, με γλυκά και υφάλμυρα νερά. Η αλληλουχία αυτή δημιουργεί ένα οικοσύστημα μεγάλης βιοποικιλότητας. Το Δάσος της Στροφυλιάς απαρτίζεται από τρία κυρίαρχα είδη δέντρων, την **Κουκουναριά**, την **Χαλέπιο Πεύκη** (*Pinus halepensis*) και την **Ήμερη Βαλανιδιά** (*Quercus macrolepis*). Από τα είδη αυτά, η Χαλέπιος Πεύκη καταλαμβάνει την μεγαλύτερη έκταση και εμφανίζεται αμιγής, κυρίως κατά μήκος της αμμώδους παραλίας και των θινών. Στα εσωτερικά τμήματα του δάσους σχηματίζονται μεικτές συστάδες με κυρίαρχο είδος

την Κουκουναριά. Τέλος, στο ανατολικό τμήμα του δάσους εμφανίζεται σε πολύ μικρή έκταση και η Ήμερη Βαλανιδιά, σχηματίζοντας αμιγείς ή μικτές συστάδες με την Κουκουναριά.

Η Κουκουναριά, με τον γνωστό, πολύ νόστιμο καρπό της, είναι πολύ ευαίσθητο είδος, με περιορισμένη μεσογειακή εξάπλωση, Προτιμά τα αμμώδη ή αμμοαργιλώδη εδάφη και γι' αυτό απαντάται σε

Το χειμώνα τα νερά δημιουργούν λιμνες και νησάκια δίνοντας μαγευτικές εικόνες (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

πεδινές εκτάσεις κοντά στη θάλασσα. Στην Στροφυλιά, το μεγαλύτερο τμήμα των κουκουναριών βρίσκεται προστατευμένο πίσω από τις συστάδες χαλεπίου πεύκης που φυτρώνουν ως τη θάλασσα. Μ' αυτό τον τρόπο προστατεύονται από τους ισχυρούς ανέμους και την αλατότητα του θαλάσσιου νερού. Η πλειοψηφία των κουκουναριών της Στροφυλιάς έχουν ηλικία **100-200 ετών** και σχη-

ματίζουν πελώριες ομπρέλες με εντυπωσιακούς κορμούς. Τα τελευταία όμως χρόνια η κουκουναριά αντιμετωπίζει προβλήματα φυσικής αναγέννησης και γι' αυτό η αναπαραγωγή της υποβοηθείται με την φύτευση νεαρών δενδρυλλίων.

Άλλα είδη που φύονται σε μικρότερους αριθμούς είναι η **Γκορτσιά** (*Pyrus amygdaliformis*), η **Τσι-κουδιά** (*Pistacia terebinthus*), το **Θαμνόκερδο**

Λιμνοθάλασσα Πρόκοπου με φόντο τον χιονισμένο Ερύμανθο (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας)

(*Juniperus phoenicea*), το **Πουρνάρι** (*Quercus coccifera*) και ο **Φράξος** (*Fraxinus augustifolius*). Αξίζει να σημειώσουμε ότι στο Δάσος Στροφυλιάς βρίσκουν καταφύγιο χερσαίες χελώνες, αλεπούδες, νυφίτσες, δενδροποντικοί και πολλά πουλιά όπως ο Κούκος, ο Νανόμπουφος, οι Φυλλοσκόποι και άλλα. Ακόμη, το ζωντανό και νεκρό ξύλο των δέντρων αποτελεί ένα μικρό ενδιαιτήμα για ποικιλία εντόμων και μανιταριών, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανακύκλωση της ύλης του δάσους.

Διασχίζοντας ένα απίστευτα θεαματικό τμήμα του δάσους Στροφυλιάς, φτάνουμε στα ξύλινα οικοτουριστικά σπιτάκια, στις χορταριασμένες όχθες της λιμνοθάλασσας του **Πρόκοπου**. Ειδυλλιακός τόπος, με ξύλινα γεφυράκια, πλούσια βλάστηση και ακίνητα νερά, με αντανακλάσεις των δέντρων, του ουρανού και των Μαύρων Βουνών. Σε κάποια σημεία ίπτανται σμήνη κουνουπιών.

ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΠΡΟΚΟΠΟΣ

Μετά το Μετόχι ξαναβρισκόμαστε πλάι στον Πρόκοπο. Η **Λιμνοθάλασσα Πρόκοπος** οριοθετείται βόρεια από τα Μαύρα Βουνά και δυτικά από το Δάσος Στροφυλιάς. Στα δυτικά και νότια, επίσης, αποτελεί την απόληξη του υδροτοπικού συστήματος Μετοχίου-Λάμιας. Έχει έκταση περίπου **1500** στρέμματα και μέσο βάθος από **0,5-1,5 μέτρα**. Το μεγαλύτερο βάθος, εμφανίζεται σε τρεις ενδιάμεσες λιμνούλες, τις «**Παλάδες**», με έκταση 120 στρέμματα, την «**Χειροβολιά**», με 200 στρέμματα και την «**Μικρολίμνη**» με 30 στρέμματα. Ο Πρόκοπος αποτελεί, στην ουσία, λίμνη γλυκού νερού, που έχει συνδεθεί μόνιμα με την θάλασσα μέσω ενός καναλιού, μήκους **1.870** μέτρων. Το 2004 έγιναν έργα διαπλάτυνσης και εκβάθυνσης του καναλιού με στόχο την αύξηση της ροής εισόδου θαλασσινού νερού.

Αναρριχητές στο αρμάτωμα διαδρομών στο αναρριχτικό πεδίο Μαύρων Βουνών (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

Η Λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου δέχεται τα νερά του ποταμού **«Λαρισσού»**, που αποχετεύει τα επιφανειακά νερά και τα στραγγιστικά νερά του αρδευτικού δικτύου **«Πννειού»**. Στην λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου, όπως και στις υπόλοιπες, ασκείται ιχθυοκαλλιέργεια **«Εκτακτικής Μορφής»**. (2) Εμφανίζεται όμως και το φαινόμενο της λαθροθηρίας, που τις περισσότερες φορές συμπίπτει με την επίσημη κυνηγετική περίοδο, από τις 20 Αυγούστου ως το τέλος Φεβρουαρίου. Το είδος που αποτελεί τον βασικό στόχο των λαθροκυνηγών είναι η **«Φαλαρίδα»**, γνωστή στην περιοχή ως «μπάλιζα» ή «μαυρόκοτα» (*Fulica atra*). Η λαθροθηρία κατά την εαρινή μετανάστευση αποτελεί σοβαρότατο

πρόβλημα για την ορνιθοπανίδα της περιοχής. Τα κοπάδια των υδρόβιων πουλιών, τρομαγμένα από το κυνήγι στους υγροτόπους, καταφεύγουν στη θάλασσα. Η πολύωρη παραμονή τους όμως στην θάλασσα, όπου δεν μπορούν να τραφούν, εξαντλεί τα πουλιά. Εγκαταλείπουμε για λίγο τα μηδενικά υψόμετρα και τα νερά και κατευθυνόμαστε λίγο βορειότερα, στα **«Μαύρα Βουνά»**. Στους πρόποδες βρίσκεται το εκκλησάκι του **Αγίου Πέτρου**. Ένας στενός, ελικοειδής χωματόδρομος, κατάλληλος - κυρίως - για 4Χ4, ανηφορίζει στην πλαγιά των Μαύρων Βουνών. Τερματίζει 850 περίπου μέτρα πιο πάνω, στο πετρόκτιστο ξωκκλήσι της **Παναγίας**, κOURνιασμένο στους βράχους του βουνού. Η

(2) Σύμφωνα με την «Ευρωπαϊκή Επιτροπή –Αλιεία» <http://ec.europa.eu/>, η εκτατική ιχθυοκαλλιέργεια, δηλαδή η εκτροφή ιχθύων σε υφάλμυρο νερό, χρονολογείται από τον Μεσαίωνα στην νότια Ευρώπη. Τότε οι άνθρωποι άρχισαν να διαμορφώνουν κατάλληλα τις λιμνοθάλασσες και τις παράκτιες λίμνες, έτσι ώστε να διατηρούν σ' αυτές τα ψάρια που έφερνε το ρεύμα της θάλασσας όπως κέφαλους, τσιπούρες και λαβράκια

Η παρατήρηση των πουλιών (Bird watching) συμβάλλει αποφασιστικά στην αναγνώριση των ειδών και στην εξοικείωση με τις συνήθειες των πουλιών (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

θέα, από την περίοπτη αυτή θέση, είναι κορυφαία προς τον στεριανό και πελαγίσιο ορίζοντα και, βέβαια, στην Λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου, στο κανάλι προς την θάλασσα, στην αχανή ακτογραμμή με τις αμμοθίνες και στην σκουροπράσινη λωρίδα του Δάσους της Στροφυλιάς.

ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΒΟΥΝΑ

Τα Μαύρα Βουνά βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της προστατευόμενης περιοχής και αποτελούν οικολογική συνέχεια της Λιμνοθάλασσας του Πρόκοπου και του Δάσους της Στροφυλιάς. Καλύπτονται από αραιά δάση ήμερης βάλανιδιάς, από χαμηλή βλάστηση αείφυλλων - πλατύφυλλων και από φρύγανα. Το όνομά τους το πήραν εξαιτίας της χαρακτηριστικής μαύρης όψης της βλάστησης, όταν τα παρατηρεί κανείς από μακριά. Χαρακτηριστικοί θάμνοι που φύονται στα Μαύρα Βουνά είναι ο σχίνος, το θαμνοκυπάρισσο, η

αγριελιά, η γκορτσιά και η κουτσουπιά, ενώ από τα φρύγανα απαντάται η ασφάκα.

Το ομορφότερο όμως φυτικό είδος, που κοσμεί με την παρουσία του τους τραχείς ασβεστολιθικούς βράχους και τις πλαγιές είναι η περίφημη **«Κενταύρια του Nieder»**, (*Centaurea niederi*) ενδημικό είδος, που απαντάται μόνον στα Μαύρα Βουνά και στα στενά της Κλεισούρας, στο Μεσολόγγι. Τα Μαύρα Βουνά είναι οι κύριοι τροφοδότες του δάσους με γλυκό νερό και αποτελούν καταφύγιο για μικρά θηλαστικά και είδη ερπετών, καθώς και θέσεις φωλιάσματος κάποιων αρπακτικών ειδών.

Ψηλά στους βράχους ακούγονται θυμωμένες φωνές πουλιών. Είναι ένα ζευγάρι **«Βραχοκιρκίνεζων»** (*Falco tinnunculus*), που προσπαθούν να διώξουν μια **«Γερακίνα»** (*Buteo buteo*), που διαγράφει κύκλους κοντά στη φωλιά τους.

-Τις ώρες του δειλινού μπορεί ν'ακούσει κανείς και τις φωνές από ένα ζευγάρι **«Μπούφων»**, (*Bubo bubo*), παρατηρεί ο **Γιώργος Πάρκας**, (3) λίγο

Την άνοιξη οι Χαλκόκοτες (*Plegadis falcinellus*) κάνουν έντονη την παρουσία τους στην περιοχή (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

πριν βγουν για το νυχτερινό τους κυνήγι ποικίλων και άλλων μικρών θηλαστικών.

Με μέγιστο ύψος 240 μέτρων και με ασβεστολιθικά πετρώματα συμπαγή, τα Μαύρα Βουνά αποτελούν αναρριχτικό πεδίο πολύ δημοφιλές. Κατά σύμπτωση, στη διάρκεια της παραμονής μας στην περιοχή, έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε μερικούς αναρριχτές να σκαφαλώνουν στους κάθετους ασβεστολιθικούς βράχους των βουνών. Ο ήχος του ηλεκτρικού τρυπανιού και οι χτύποι των σφυριών υποδηλώνουν το «αρμάτωμα» κάποιων αναρριχτικών διαδρομών.

Στο βόρειο τμήμα της Λιμνοθάλασσας του Πρόκοπου, κάτω ακριβώς από τους πρόποδες των Μαύρων Βουνών, διακρίνουμε μερικά σκαλοπάτια.

Καταλήγουν στην ρηχή λιμνοθάλασσα, σ' έναν χώρο που οριοθετείται με τιμμεντένιο τοίχο. Σ' αυτό τον χώρο βρίσκονται υπαίθρια Ιαματικά Λουτρά, με θειούχες ενώσεις. Κατά την θερινή περίοδο αρκετοί επωφελούνται από την ιαματική δράση των λουτρών.

Σε μια φυσικά οχυρή θέση των Μαύρων Βουνών βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος του **Τείχους Δυμαίων**. Κτίστηκε γύρω στο **1250 π.Χ.** και δεσπόζει σ' όλη την γύρω περιοχή. Κατά την μυθολογία το έκτισε ο Ηρακλής, στον αγώνα του κατά του Αιγεία, βασιλέα των Ηλείων. Κατά την γερμανική κατοχή το τείχος χρησιμοποιήθηκε για την εγκατάσταση αντιαεροπορικών.

Θα 'πρεπε τέλος να αναφέρουμε, ότι υπάρχει μια

(3) Ο Γιώργος Πάρκας και η Γούλα Ανδρομάχη, εκπαιδευτικοί με ειδικότητες φυσικού και χημικού, μένουν τα τελευταία χρόνια μόνιμα στον Λάπηνα. Κύριος λόγος γι' αυτή τους την απόφαση είναι η διαρκής παρατήρηση, φωτογράφιση αλλά και φροντίδα της ορνιθοπανίδας της προστατευόμενης περιοχής. Μετά από πολλά χρόνια ενασχόλησης έχουν αποκτήσει τεράστια εμπειρία από τον τόπο, έχουν συνδράμει πολλά κακοποιημένα πουλιά και διαθέτουν ένα φωτογραφικό αρχείο μοναδικό.

Η Θέα από τη κορυφή των Μαύρων Βουνών
(φωτ. Γ. Ρεκλός & Γ. Πάρκας / www.mchportal.com)

Η Κενταύρια ανθίζει σε μικρή περιοχή των Μαύρων Βουνών (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρχας).

λατομική ζώνη έκτασης 1350 στρεμμάτων στις ΝΑ υπώρειες των Μαύρων Βουνών. Τα Μαύρα Βουνά εντάσσονται στην Α' Ζώνη Προστασίας της Φύσης και κατά συνέπεια απαιτείται η κατάργηση της λατομικής ζώνης, ως δραστηριότητας ασύμβατης με τους σκοπούς προστασίας της περιοχής.

Στα Αγριολούλουδα των Μαύρων Βουνών, εκτός από την Κενταύρια του Nieder, πρέπει να αναφέρουμε και την «**Πετροραγία**» (*Petrorraghia graminea*), ενδημικό κι αυτό, που φύεται στους ασβεστολιθικούς βράχους, ανάμεσα στις συστάδες των φρυγάνων. Εκτός από τα σπάνια αυτά είδη συναντάμε ακόμη ανεμώνες, ασφόδελους, ίριδες, κρόκους, ορχιδέες και πολλά άλλα.

Συνεχίζοντας μερικά χιλιόμετρα βόρεια των Μαύρων Βουνών φτάνουμε στην λιμνοθάλασσα του **Άραξου** ή **Πάππα** ή **Καλογριάς**.

Η λιμνοθάλασσα αυτή έχει σχηματιστεί στο εσωτερικό τμήμα του ΒΔ άκρου της Πελοποννήσου, του **Ακρωτηρίου Άραξου** ή **Κάβου Πάππας**.

Αποτελεί το βόρειο όριο της προστατευόμενης περιοχής. Νότια και δυτικά συνορεύει με τα Μαύρα Βουνά, ενώ βόρεια και ανατολικά διαχωρίζεται από τον Πατραϊκό κόλπο από μια φαρδιά αμμώδη λουρονησίδα, με τρία στόμια προς τη θάλασσα. Η έκταση της λιμνοθάλασσας είναι **4.500** στρέμματα. Το κεντρικό της τμήμα έχει βάθος μεγαλύτερο από **1** μέτρο, το μέσο βάθος είναι **2,5 μ.** και το μέγιστο βάθος **3,4μ.** Στο βόρειο και νοτιοανατολικό άκρο υπάρχουν ρηχά αλμυρά έλη. Η λιμνοθάλασσα, όπως και οι υπόλοιπες της περιοχής, λειτουργεί με την έννοια του εκτατικού ιχθυοτροφείου, ενώ το βόρειο τμήμα της βρίσκεται μέσα στην στρατιωτική ζώνη του Ναυτικού Οχυρού Άραξου.

Από ορνιθολογικής άποψης η Λιμνοθάλασσα Καλογριάς παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: είναι σε άμεση γειτνίαση με το υγροτοπικό σύστημα του Μεσολογγίου, από το οποίο απέχει σε ευθεία γραμμή μόλις 14 χιλιόμετρα. Αυτό επιτρέπει καθημερινές επισκέψεις από το Μεσολόγγι ειδών όπως οι **Κορμοράνοι**, (*Phalacrocorax carbo*) τα **Ποταμογλάρονα** (*Sterna hirundo*) και τα **Γε-**

Ο φιδίσιος δρόμος περνάει μέσα από το μοναδικό δάσος κουκουναριάς (φωτ. Ν. Πάρκας).

λογλάρονα (*Gelochelidon nitotica*). Χάρη στην ύπαρξη της στρατιωτικής ζώνης, η πρόσβαση στο βόρειο τμήμα της περιοχής είναι από περιορισμένη έως μηδενική. Έτσι η περιοχή είναι απαλλαγμένη, τόσο από την λαθροθηρία όσο και από κάθε είδους όχληση, που προέρχεται από αναψυκικές ή παραγωγικές δραστηριότητες. Εξαιτίας αυτής της συνολικής ηρεμίας, σ' αυτή την περιοχή επιβιώνει ο μοναδικός πληθυσμός **Τσακαλιού**, της δυτικής Πελοποννήσου. Τέλος, λόγω του μεγάλου της βάρους, συγκριτικά με τις άλλες, η Λιμνοθάλασσα του Άραξου προτιμάται κυρίως από βουτηχτάρια και δεν φιλοξενεί μεγάλους αριθμούς υδρόβιων και παρυδάτια πουλιά. Αυτά περιορίζονται στα ρηκά έλη, στις παρυφές. Εκεί κατά την μετανάστευση εμφανίζονται καλές πυκνότητες κυρίως ερωδιόμορφων πουλιών.

Έχοντας ολοκληρώσει την γνωριμία μας με τα βόρεια όρια της προστατευόμενης περιοχής, επιστρέφουμε στα Μαύρα Βουνά και κατευθυνόμαστε ανατολικά στην παραλία **Καλογριά**. Την εποχή τούτη είναι ερημική η περιοχή. Την θερινή περί-

Τείχος Δυμαίων (φωτ. Ν. Πάρκας).

οδο όμως το μέγεθος της τουριστικής υποδομής προσιωνίζεται πραγματικό συνωστισμό. Στην αμμουδερή παραλία εκβάλλει το κανάλι από την Λιμνοθάλασσα του Πρόκοπου. Με μέσο πλάτος γύρω στα 10 μέτρα το κανάλι εμφανίζει έντονη ροή νε-

Απέραντες αμμουδερές παραλίες με θίνες (φωτ. Α. Καννάς).

Εικόνες μαγικές με τα παιχνιδίσματα των κυμάτων (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

ρού από τον Πρόκοπο στην θάλασσα. Είναι η ώρα της άμπωτης.

Η παραλία της Καλογριάς καλύπτεται από λεπτή άμμο, ενώ για πολλές δεκάδες μέτρων είναι ο πυθμένας εξαιρετικά ρηχός, ιδανικός για μικρά παιδιά. Μεγάλο είναι το πλάτος της αμμουδιάς. Μια αμμουδιά που τερματίζει 200 μέτρα βόρεια (δεξιά)

του καναλιού, ενώ νότια συνεχίζει τουλάχιστον για 10 χιλιόμετρα, ως το ακρωτήριο Κουνουπέλι. Σ' αυτή την απέραντη λωρίδα εκτείνονται οι «θίνες».

Το οικοσύστημα των «θινών»

Το συναντάμε βγαίνοντας από το μεικτό δάσος Χαλεπίου πεύκης και Κουκουναριάς, με κατεύθυνση προς την παράκτια ζώνη της περιοχής. Οι θίνες σχηματίζονται από θαλάσσια άμμο που μετακινείται με την βοήθεια των δυτικών ανέμων και των κυμάτων του Ιονίου. Η συσσώρευση αυτή του ανέμου προσδίδει στους αμμόλοφους την χαρακτηριστική κυματοειδή τους μορφή, με κατεύθυνση από τον βορρά προς τον νότο. Η συνολική έκταση των αμμόλοφων είναι περίπου **2.000** στρέμματα, μπορούν να φτάσουν σε ύψος τα **10** μέτρα, ενώ το πλάτος τους κυμαίνεται από **20-500** μέτρα.

Οι θίνες αποτελούν έναν τύπο παράκτιου οικοτόπου, που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για

ολόκληρο το οικοσύστημα των υγροτόπων και του δάσους. Οι θίνες αποτελούν φυσικό φίλτρο και αντιπλημμυρικό φράγμα για το αλμυρό νερό, απορροφούν την ενέργεια των κυμάτων, αποτρέπουν τη διάβρωση της παράκτιας ζώνης και προσφέρουν προστασία για την άγρια πανίδα και χλωρίδα. Εδώ ευδοκιμεί το περίφημο **Κρίνο της θάλασσας** (*Pancratium maritimum*), η **Αμμοφίλα** (*Ammophila arenaria*) και ο **Γαλακτίτης** (*Galactites tomentosa*). Τα είδη αυτά είναι έτσι προσαρμοσμένα, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν το αφιλόξενο περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από δυνατούς ανέμους και υψηλή περιεκτικότητα σε αλάτι και άμμο.

Τέλος, στις αμμουδερές παραλίες πλήθος ειδών φωλιάζουν, γεννούν και αναζητούν την τροφή τους, από τα παρυδάτια πουλιά που τσιμπολογούν ασπόνδυλα, μέχρι την απειλούμενη χελώνα *Caretta caretta*, που εναποθέτει τα αυγά της μέσα στην άμμο το καλοκαίρι.

ΣΤΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΚΟΥΝΟΥΠΕΛΙ

Με οδηγούς μας τον **Γιώργο Πάρχα** και την **Ανδρομάχη Γούλα** εγκαταλείπουμε τις κεντρικές οδικές αρτηρίες και εισχωρούμε στον λαβύρινθο των δασικών δρόμων που αναπτύσσονται στα υγρολίβαδα, στους καλαμιώνες, στα σκιερά σημεία του δάσους Στροφυλιάς. Ξαφνικά βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα θέαμα απολύτως απρόσμενο και παράξενο. Στην άκρη του δάσους δύο νέοι άντρες ξεφορτώνουν από ένα αγροτικό αυτοκίνητο λεπτές φέτες γυαλιού και τις τοποθετούν, τη μία πάνω στην άλλη, με ύψιστη προσοχή. Μας χαιρετούν με μια απλή κίνηση του χεριού τους και συνεχίζουν. Κάνουμε μια βόλτα και ξαναπερνάμε μετά από λίγη ώρα. Αυτό που βλέπουμε, μας αφήνει εμβρόντητους. Συναρμολογημένες οι φέτες του γυαλιού, έχουν αποκτήσει την μορφή ενός Κούρου!

Ήρεμος και χωρίς άγχος για ο **Μπάμπης Οικονόμης**, ο δημιουργός του κούρου, δεν έχει

Οι έρημες εγκαταστάσεις των παλιών ιαματικών λουτρών Υρμίνης στο Κουνουπέλι. Η ανάπλαση και επαναλειτουργία τους θα ήταν πολύ σημαντική (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

Ο **Κούρος Βολομάνδρας**, έργο 560 π.Χ. περίπου, απέκτησε πλέον γυάλινη μορφή καθώς για πρώτη φορά κατασκευάστηκε αντίγραφο του σε φυσικές διαστάσεις, με τη βοήθεια νέων τεχνολογιών και τεχνικής σε γυαλί. Με ίδια τεχνική κατασκευάστηκε και το γυάλινο τρισδιάστατο γλυπτό, αναπαριστώντας τον εγκλωβισμένο Κούρο σε γυάλινο όγκο. Τόσο το άγαλμα του Κούρου όσο και η μορφή του «εγκλωβισμένου τρισδιάστατου Κούρου σε γυάλινο όγκο», μοντελοποιήθηκαν και μορφοποιήθηκαν σε κατασκευαστικά σχέδια από τη **ΓεωΑνάλυση ΑΕ** σε συνεργασία με την **ECHO**, ενώ η κατασκευή τους έγινε από το **Χαράλαμπο Οικονομόπουλο** (ergo.art@aol.com). Ο γυάλινος όγκος του εγκλωβισμένου Κούρου, μοναδικού έργου τέχνης, διατίθεται προς πώληση από τη ΓεωΑνάλυση ΑΕ, Γ. Γεννηματά 54 Θεσσαλονίκη, Τ. 2310496800, website:www.geoanalysis.gr, email:info@geoanalysis.gr)

κανένα πρόβλημα να μας μιλήσει για το έργο του.

γκεκριμένης περιοχής.

-Αυτό που βλέπετε είναι το ομοίωμα του **Κούρου Βολομάνδρας** (4). Αποτελείται από **583** φέτες γυαλιού, πάχους η κάθε μία 3 χιλιοστών, που του δίνει ένα συνολικό ύψος **1,75μ**. Το βάρος του φτάνει τα **780** κιλά! Κι αν ρωτάτε για το χρόνο της κατασκευής του, μαζί με το τρίψιμο με γυαλόχαρτο έφτασε σχεδόν τον μισό χρόνο.

Ο Γιώργος Πάρκας προτείνει να συνεχίσουμε για Κουνουπέλι, μέσω μιας αθέατης δασικής διαδρομής. Που μας επιφυλάσσει μια συναρπαστική αλληλουχία οικοσυστημάτων και εικόνων. Διασχίζουμε αρχικά εκτεταμένο δρυοδάσος με ξερόφυλλα καφετιά. Δεν είναι καθόλου συνηθισμένο να συναντάει κανείς στο επίπεδο της θάλασσας δρυοδάσος. Μετά από λίγο αρχίζει το Δάσος Στροφυλιάς. Είναι μια πορεία ανάμεσα στα μοναδικής ομορφιάς δέντρα κουκουναριάς. Εισχωρούμε στους εκτεταμένους

-Και γιατί έφερες τον Κούρο εδώ;

-Για να τον φωτογραφίσω στις συνθήκες της συ-

(4) Ο συγκεκριμένος κούρος είναι επιτάφιο άγαλμα που βρέθηκε στην Βολομάνδρα Αττικής. Ξεχωρίζει για τις φυσικές του αναλογίες και το ακτινοβόλο μειδιάμα. Η χρονολογία κατασκευής του αναλογεί περίπου στο 550 π.χ.

βαλτότοπους της Λάμιας. Φωνές και τιτιβίσματα διαφόρων πουλιών, εικόνες μυστηριακές, μια ζούγκλα χαμηλού ύψους μέσα στο βάλτο, που δείχνει αδιαπέραστη. Στο φως του ήλιου χρυσίζουν οι **Καλαμιώνες** (*Phragmites australis*) και τα **Ψαθιά** (*Typha sp.*)

ΟΙ ΚΑΛΑΜΙΩΝΕΣ ΠΡΟΚΟΠΟΥ-ΛΑΜΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΥΤΥΧΙΟΥ

Η προστατευόμενη περιοχή Κοτυχίου-Στροφυλιάς διαθέτει το πλέον εκτεταμένο σύστημα καλαμιώνων στην Πελοπόννησο αλλά και στην ΝΔ Ελλάδα, μιας και το υγροτοπικό σύστημα του Μεσολογίου δεν διαθέτει καλαμιώνες. Η συνολική έκτασή τους ανέρχεται σε **5.800** στρέμματα, που κατανέμονται σε **1921** στον Πρόκοπο, **1453** στην Λάμια και **2425** στο Κοτύχι. Ο καλαμιώνας

του Πρόκοπου είναι ο μοναδικός με ανοιχτή δομή και μωσαϊκότητα. Τα χαρακτηριστικά αυτά ευνοούν την τροφοληψία και φωλεοποίηση πολλών προστατευόμενων ειδών. Η υπερβολική όμως πύκνωση των καλαμιώνων Λάμιας και Κοτυχίου έχει μειώσει κατά πολύ τα διαθέσιμα ενδιαιτήματα. Έτσι αναλήφθηκε από το πρόγραμμα LIFE και υλοποιήθηκε ένα πιλοτικό έργο δημιουργίας ανοικτών εκτάσεων νερού και νησίδων στους καλαμιώνες του Κοτυχίου και της Λάμιας. Στόχος είναι να επωφεληθούν οι Βαλτόπαπες αλλά και όλα τα είδη ερωδιών που διαχειμάζουν και σταθμεύουν στην περιοχή και ιδιαίτερα ο Ήταυρος.

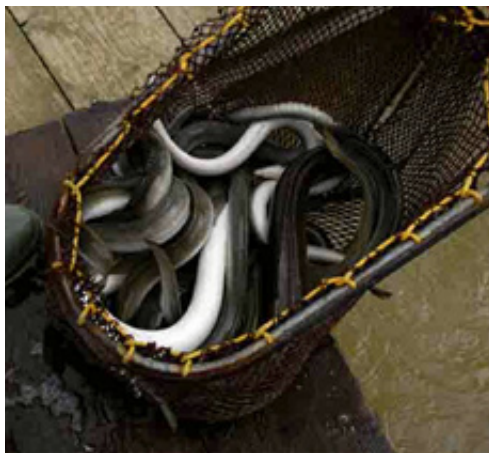
Μετά τις τελευταίες δυνατές βροχές κάθε λακκούβα του δασικού δρόμου έχει μεταβληθεί σε νερόλακκο. Κάποιων το βάθος δεν είναι ευκαταφρόνητο. Ευτυχώς ο πυθμένας δεν είναι λασπωμένος γιατί το οδόστρωμα είναι σκληρό. 5 Χιλιόμετρα διαρκεί η ποικιλόμορφη, απρόσμενα ωραία δι-

Ο Καλαμιώνας του Πρόκοπου την Άνοιξη (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

Το διβάρι στο Κοτύχι (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας)

Χέλια στο διβάρι (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

Καλαμιώνες στην Λάμια (φωτ. Α. Καλαϊτζή)

αδρομή. Στο **Κουνουπέλι** μάς υποδέχεται ένας ευρύτατος αμμουδερός όρμος με πολύ ρηκό, φιλικό βυθό. Στην κορυφή του ακρωτηρίου, στο ΒΑ τμήμα του βράχου, σώζονται τα ερείπια ενός μικρού κάστρου της εποχής της Φραγκοκρατίας. Βρίσκονται εδώ επίσης οι εγκαταστάσεις ενός πα-

ράκτιου παλιού πυροβολείου. Δίπλα στη θάλασσα, εγκαταλελειμμένα πια, σώζονται και τα παλιά **Λουτρά Υγμίνης**. Από τα θεμέλια του βράχου αναβλύζει συνεχώς θειούχο νερό, που εκβάλλει κατ' ευθείαν στη θάλασσα, δύσσομο και κλιαρό. Μια εμπνευσμένη ανάπλαση και αξιοποίηση των

Χαλκόκοτα στον Πρόκοπο (*Plegadis falcinellus*) (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας).

παλιών ανοικιαζομένων δωματίων και των εγκαταστάσεων των λουτρών είναι βέβαιο, ότι θα ήταν πολύ σημαντικό έργο για την συνολική περιοχή.

ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΚΟΤΥΧΙΟΥ

Τελευταίο οικοσύστημα στην μεγάλη περιοδεία μας είναι η Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου, στο νότιο άκρο της προστατευόμενης περιοχής. Είναι η μεγαλύτερη λιμνοθάλασσα της Πελοποννήσου με έκταση περίπου **7,500** στρεμμάτων και βάθος από 40 εκατοστά έως 1 μέτρο. Διαχωρίζεται από το Ιόνιο πέλαγος με μια στενή λουροννησίδα μήκους 4,5 περίπου χιλιομέτρων, πλάτους 30 και ύψους από την θάλασσα 3 μέτρων. Εννέα χείμαρροι τροφοδοτούν την λιμνοθάλασσα με γλυκό νερό από τις βροχοπτώσεις καθώς και τα νερά από τα κανάλια στράγγισης και υπερχειλίσου του αρδευτικού δικτύου του φράγματος Πνενιού. Κι αυτή η λιμνοθάλασσα, όπως και οι προηγούμενες,

εκμεταλλεύεται παραγωγικά ως εκτατικό ιχθυοτροφείο, με τις παραδοσιακές μεθόδους ιχθυοσύλληψης, τα «**Διβάρια**»

Η ανοικτή έκταση νερού της λιμνοθάλασσας αποτελεί το κύριο ενδιάιτημα μιας ποικιλίας προστατευόμενων ειδών πουλιών, σε τέτοιες συγκεντρώσεις, που καθιστούν υγρότοπο διεθνούς σημασίας το Κοτύχι.

ΠΟΙΚΙΛΕΣ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

Τρεις μέρες ολόκληρων περιπηγήσεων μοιάζει χρόνος μηδενικός γι αυτήν την απaráμιλλη σε φυσικό κάλλος, ποικιλομορφία και οικολογικό ενδιαφέρον περιοχή. Που αποτελεί έναν αληθινό παράδεισο για φυσιολάτρες, πεζοπόρους, φωτογράφους, παρατηρητές πουλιών, για όλη την οικογένεια. Είναι ένα ζωντανό μουσείο φυσικής ιστορίας, που διαθέτει έναν συνδυασμό

Στη φύση είναι συνηθισμένο το αρσενικό να προσελκύει το θηλυκό προσφέροντάς του τροφή. Ο συγκεκριμένος όμως Κισσόκουκος (*Clamator glandarius*) (στην περιοχή υπάρχουν ελάχιστα ζευγάρια) μας άφησε άφωνους. Αποκαλύπτοντας τη ρομαντική του φύση, έκοψε ένα λουλούδι και το πρόσφερε στην θηλυκιά που το εκτίμησε δεόντως. Η φύση δεν παύει να μας εκπλήσσει (φωτ. Μ. Γούλα & Γ. Πάρκας)

Στο λιμάνι της Κυλλήνης. (φωτ. Α. Καλαϊτζή)

οικοτόπων, στον Ελλαδικό χώρο μοναδικό. Που περιλαμβάνει ταυτόχρονα λιμνοθάλασσες, έλη και βάλτοτόπια, δάση Κουκουναριάς, Χαλεπίου Πεύκης και Δρυός, ασβεστολιθικά βουνά, απέραντους αμμόλοφους και θερμά λουτρά. Ανάμεσα σ' αυτά τα οικοσυστήματα βρίσκει ξεκούραση και τροφή, αναπαράγεται και φωλιάζει μια εκπληκτική ορνιθοπανίδα από χιλιάδες, κάθε είδους, πουλιά. Όλα αυτά σ' έναν τόπο με ήπιο κλίμα,

που τον δροσίζουν ή τον θερμαίνουν οι ανάσες του Ιονίου. Για να συμπληρώσουμε, ωστόσο, τις συνολικές εντυπώσεις μας απ' τον τόπο, ακολουθήσουμε τις πολύτιμες υποδείξεις του οικοδεσπότη μας Κώστα, για μερικές πρόσθετες περιηγήσεις εκτός της προστατευόμενης περιοχής. Και πρώτα στην διπλανή μας **Κυλλήνη**. Απ' το λιμάνι της οποίας έχουμε τόσες φορές ταξιδέψει για τ' αντικρικά αγαπημένα Ιόνια νησιά. Πάντα όμως

Επάνω: Ο φάρος της Καυκαλίδας, στο ομώνυμο νησάκι.
(φωτ. Α. Καλιτζή)
Κάτω: Ο ερηπυωμένος φράγγικος ναός της Γλαρέντζας.
(φωτ. Α.Καννάς)

βιαστικοί και διαβατικοί. Με νου και μάτια μόνο για τα νησιά. Χωρίς ν' αφιερώσουμε ούτε τον ελάχιστο χρόνο για μια χαλαρή περιδιάβαση στην πόλη ή στην απλοχωριά του λιμανιού. Κι ύστερα να περπατήσουμε ξεκούραστα λίγο πιο έξω ακόμη, στην πλευρά του ακρωτηρίου. Εκεί όπου δι-

ατηρούνται τα κατάλοιπα του αρχαίου παρελθόντος της πόλης. Μιας πόλης, η ύπαρξη της οποίας μαρτυρείται από τους προϊστορικούς χρόνους σύμφωνα με τις αναφορές του Ομήρου (5). Αυτό άλλωστε επιβεβαιώθηκε από τις έρευνες Γάλλων αρχαιολόγων στην περιοχή, που έφεραν στο φως παλαιολιθικά εργαλεία Μεσοελλαδικών και Υστεροελλαδικών χρόνων.

Κατά τους ιστορικούς Χρόνους η Κυλλήνη υπήρξε το σημαντικότερο εμπορικό και πολεμικό λιμάνι της Ήλιδος. 200 περίπου μέτρα μετά το σύγχρονο λιμάνι, εξακολουθούν να διακρίνονται τα υπολείμματα από τις εκτεταμένες προβλήτες του αρχαίου λιμανιού, ιδιαίτερα στις μπουνάτσες. Με μήκος αρκετών δεκάδων μέτρων, οι πέτρινοι

(5) «Των αντρείων Επειών το ρήγα απ' την Κυλλήνη, τον Ώτο», ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ Ο 518, Μετάφρας. Γεωργ. Ψυχουντάκη, Πανεπιστ. Εκδ. Κρήτης, 1995

Στο κάστρο της Γλαρέντζας το δειλινό (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

Τα υπολείμματα του περιφρουρού φράγκικου ναού της Αγίας Σοφίας στην Ανδραβίδα (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

τοιχοί εξέχουν μερικά εκατοστά, σαν ευθύγραμμοι σκόπελοι πάνω στο νερό. Οι αποστάσεις τους ποικίλλουν, από 50 περίπου ως 100 μέτρα από την ακτή. Αμέσως μετά βρίσκουμε έναν ελαφρά ανηφορικό, χορταριασμένο δρομίσκο προς το εσωτερικό. Σ' ένα 5 λεπτό μας βγάξει στην ράχη του ακρωτηρίου. Εδώ συναντάμε τα σημαντικά ερείπια του Φράγκικου κάστρου της **Γλαρέντζας**, που κατέστρεψε το 1430 ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος για να μην καταληφθεί και χρησιμοποιηθεί στρατηγικά από τους Τούρκους. Συναντάμε επίσης, τον ερειπωμένο Φράγκικο καθεδρικό ναό της Γλαρέντζας, που χρονολογείται στον 13^ο αιώνα.

Το υψηλότερο σημείο του κάστρου είναι μόλις 30 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Η

κάθετη Δ-ΒΔ πλευρά είναι εκτεθειμένη στα κύματα του πουνέντε και του μαΐστρου. Μεγάλα τμήματα της τοικοποιίας έχουν-κατά την καταστροφή του κάστρου- καταπέσει στην ακτή και είναι έρμαιο των κυμάτων στους αιώνες.. Λίγο πιο πέρα, σχηματίζεται στην ακτή, η μικροσκοπική αγκαλιά της αμμουδιάς «**Καυκαλίδα**». Μερικές εκατοντάδες μέτρα απέναντί μας, στην κορυφή μιας νησιούλας, ορθώνει το αγέραστο παράστημά του ο **Φάρος της Καυκαλίδας**(6)

Δειλινό στο Κάστρο της Γλαρέντζας. Βαρεία σύννεφα και μαΐστρος δυνατός. Αραιές σταγόνες βροχής κι ένας ήλιος που χαμηλώνει κοντά στον φάρο με δρόμο χρυσαφί. Η ατμόσφαιρα, οι στιγμές, δεν μπορούν με λόγια ν' αποδοθούν.

(6) Ο Φάρος της Καυκαλίδας είναι χτισμένος το 1906. Το ύψος του πύργου είναι 15 και το εστιακό ύψος 19 μέτρα. Η πρόσβαση γίνεται με ιδιωτικό σκάφος από την Κυλλήνη, η αποβίβαση όμως είναι δύσκολη. (Γιάννης Σκουλάς, «Φάροι Πέτρα και Φως», εκδ. ΑΜΜΟΣ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Εκτός από τους υγρότοπους της Στροφυλιάς και του Κοτυχίου υπάρχουν και πολλά άλλα αξιοθέατα στην γύρω περιοχή: τα **ρωμαϊκά** και σύγχρονα λουτρά της Κυλλήνης, το σπίτι του **Ανδρέα Καρκαβίτσα** στα Λεχαινά, ο βυζαντινός ναός της Παλαιοπαναγιάς στην Μανωλάδα, η περίφημη βυζαντινή **Μονή Βλακερνών** και **Αγίας Ελεούσας** στην Λυγιά. Πιστεύουμε ότι σ' ένα επόμενο τεύχος θα μπορέσουμε να παρουσιάσουμε τις περιηγητικές δυνατότητες του τόπου όπως τους αξίζει. Προς το παρόν θα περιοριστούμε σε μια σύντομη αναφορά στην κοντινή **Ανδραβίδα**.

Στην κεντρική πλατεία της κωμόπολης δεσπόζει ο Φράγκικος ναός της **Αγίας Σοφίας**. Το μνημείο αποτελεί ένα από τα ελάχιστα κατάλοιπα που δηλώνουν ότι η Ανδραβίδα υπήρξε κάποτε η πρωτεύουσα του *Πριγκιπάτου της Αχαΐας*. Χτίστηκε από Δομινικανούς μοναχούς, πιθανότατα στα μέσα του **13^{ου} αιώνα** και έχει μεγάλη σημασία για την μελέτη της

γοθτικής αρχιτεκτονικής στην Πελοπόννησο κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Αν και σώζεται μόνον το τμήμα του ιερού και μερικά σπαράγματα του υπόλοιπου κτίσματος, το μνημείο μας εντυπωσιάζει με τους σγκώδεις λαξευτούς πωρόλιθους και την φρουριακή του αρχιτεκτονική.

Δύο ευγενέστατες κυρίες έχουμε την τύχη να γνωρίσουμε στην Ανδραβίδα: την **Αγγέλα Τζιούμα** Πρόεδρο του Τοπικού Συμβουλίου και πρώην Γυμνασάρχη και την εκπαιδευτικό **Ευγενία Χαντζή**. Μαζί τους περιηγηθήκαμε μεγάλο τμήμα της Ανδραβίδας, ανακαλύπτουμε, εκτός από τις σύγχρονες, αδιάφορες κατοικίες, και αρκετές του 19^{ου} αιώνα, καθώς και νεοκλασσικές εξαιρετικής αρχιτεκτονικής. Με την δική τους μεσολάβηση επισκεπτόμαστε τους υποδειγματικούς στάβλους του **Κώστα Κοτσάφτη** που συνεχίζει την μακρόχρονη οικογενειακή παράδοση στην εκτροφή και εκπαίδευση αλόγων. Θαυμάζουμε τα πανέμορφα άλογα του Κώστα και τον τρόπο με τον οποίο εκτελούν τα παραγγέλ-

Οι εγκαταστάσεις των παλιών λουτρών της Κυλλήνης που πλέον δεν λειτουργούν (φωτ. Α. Καννάς).

ματα του. Ιδιαίτερα θαυμάζουμε τα άλογα της φυλής **Ήλιδας ή Ανδραβίδας**, με το περήφανο παράστημα και τους ερυθρόφαιους χρωματισμούς (7). Η τελευταία ανάμνησή μας από την Ανδραβίδα έμελλε να είναι γαστρονομική. Ήταν μια εξάισια αγκιναρόπιτα, που είχαν την ευγενή καλοσύνη να παρασκευάσουν οι φίλες μας, με βασικές πρώτες ύλες άγριες αγκινάρες και άλλα άγρια χόρτα του τόπου τους.

-Μου φαίνεται ότι θα ξαναρθείτε μια μέρα, λέει ο οικοδεσπότης μας ο Κώστας, καθώς μας κατευοδώνει.

Δεν νομίζω ότι έχουμε πολλούς λόγους να διαφωνήσουμε μαζί του.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε θερμά:

- Τα Fragos Garden Studios και προσωπικά τον **Κώστα Φραγκοπανάγο**, για την εξαιρετη φιλοξενία και τις πολλαπλές εξυπηρετήσεις.

- Τον Φορέα Διαχείρισης Υγροτόπων Κοτυχίου - Στροφυλιάς.

- Τις κυρίες **Αγγέλα Τζιούμα** και **Ευγενία Χαντζή**.

- Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον **Γιώργο Πάρχα** και την **Γούλα Ανδρομάχη**, για το εξαιρετο φωτογραφικό τους υλικό και όλα όσα έκαναν για μας.

(7) Σύμφωνα με τον καθηγητή Α.Ζαφρακά («Ο ίππος και η εκτροφή του, Θεσσαλονίκη 1991»), ο ίππος της Ηλείας της Δ. Πελοποννήσου είναι ο μόνος μεγαλόσωμος ελληνικός ίππος. Η φυλή αυτή αναπτύχθηκε στην πεδιάδα της Ανδραβίδας από τη διασταύρωση εγχώριων ελληνικών φοράδων με επιβήτορες της Αγγλονορμαδικής φυλής και κατά δεύτερο λόγο της Αγγλοαραβικής φυλής στην αρχή του 20ου αιώνα. Κυριότερα χαρακτηριστικά της φυλής είναι ανάστημα 1,50-1,60μ. χρωματισμός ερυθρόφαιος, αρμονική διάπλαση και άκρα ισχυρά.

Ο Κώστας Κοτσάφτης με τα αγαπημένα του
άλογα στην Ανδραβίδα (φωτ. Α. Καλαϊτζή).

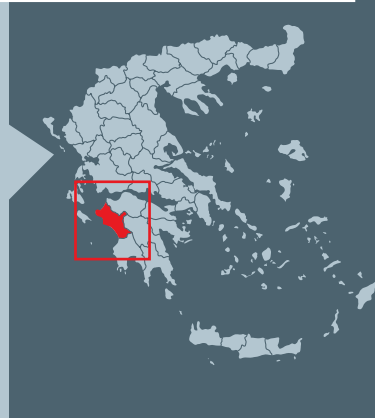
Ειδικά σχεδιασμένο τμήμα από τον χάρτη ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
1:200.000 των εκδόσεων TERRAIN για το Ελληνικό Πανόραμα.
www.terrainmaps.gr

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ ΚΟΤΥΧΙΟΥ - ΣΤΡΟΦΥΛΙΑΣ

Λάππας, Αχαΐας. Τηλ, 26930 31939, 31651

<http://www.strofilianationalpark.gr/>

ΠΡΟΤΑΣΗ

GARDEN STUDIOS

Fragos

Καθώς πλησιάζουμε στην ιστορική πολιτεία της Κυλλήνης, συναντάμε στο πλάι του δρόμου έναν φροντισμένο κήπο με γρασίδι και λουλούδια. Σ' αυτό το όμορφο περιβάλλον βρίσκεται από το 2001 το συγκρότημα «Fragos garden studios» με τα έξι μονόκωρα και δίκωρα διαμερίσματα. Με την πρώτη ματιά είμαστε βέβαιοι ότι εδώ θα βρούμε ένα φιλόξενο κατάλυμα, που θ' αποτελέσει την βάση για τις περιηγήσεις μας στην περιοχή. Μια περιοχή ανεξάντλητη σε αξιοθέατα και ιδιαιτερότητες, που μπορούν να γοητέψουν και τον απαιτητικότερο περιηγητή.

Σε ακτίνα ελάχιστων χιλιομέτρων λοιπόν μπορούμε να συναντήσουμε μνημεία της αρχαίας και βυζαντινής εποχής, λιμνοθάλασσες και υγρολίβαδα με τοπία εκπληκτικά και αναρίθμητα πουλιά, παραλίες εξωτικές με απέραντες αμμοθίνες και βέβαια το μοναδικό δάσος Στροφυλιάς, το μεγαλύτερο στην Ελλάδα δάσος αυτοφυών κουκουναριών.

Μέσα σ' ένα φυσικό περιβάλλον απόλυτης γαλήνης απολαμβάνουμε, κάθε εποχή του χρόνου, τις πολλαπλές και υψηλούς επιπέδου υπηρεσίες της μονάδας. Κυρίως όμως έχουμε την τύχη να βιώνουμε την φροντίδα και την οπτική περιποίηση της οικογένειας Φραγκοπανάγου. Που φιλοδοξεί να πετύχει την μέγιστη ικανοποίηση των επισκεπτών της, τόσο από την φιλοξενία όσο και από τις συνολικές εντυπώσεις στην μοναδική τούτη περιοχή.

FRAGOS GARDEN STUDIOS

Κάτω Παναγιά Κυλλήνης

ΤΚ 27068 Κυλλήνη

Τηλ.: 26230 94940, 6996 117117

E-mail: fragosstudios@yahoo.gr

www.fragosstudios.gr